

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
12

HELSINKI 1998

ISSN 1236-4304

Lappeenrannan Kirjapaino Oy 1998

Jyrki Paaskoski

Kollegineuvos Carl Adolph Sattler

Yksittäinen menneisyyden ihminen on historian­tutkimukselle kiehtova kohde. Tutkimukselle ei kuitenkaan riitä, että kuvataan vain henkilön syntymä ja kuolema, avioliitto ja perhe sekä virkakärrääri. Saadaksemme selville yksilön toiminnan motiivit ja pyrkimykset on perehdyttävä myös siihen ympäristöön ja aikakauteen, jossa tutkittava henkilö on elänyt ja vaikuttanut. Tällaiseen lähestymistapaan pienoiselämäkerta tarjoaa hyvät mahdollisuudet.

Suomen historiassa 1721 ja 1743 Venäjään liitetty Vanha Suomi tai Viipurin kuvernementti muodostaa kiinnostavan historiallisen siirtymävaiheen, jonka asema ja olemus poikkesivat olennaisesti Ruotsin Suomesta. Vanha Suomi oli osa Venäjän monikansallista keisarikuntaa, ja tämän historiallisen ajanjakson tutkimisessa on välttämättä otettava huomioon alueen venäläiset yhteydet.

Aiemmassa tutkimuksessa Vanhan Suomen virkamiehiäkin on tarkasteltu kapeasta näkökulmasta. Niin sanottujen sortovuosien historian­utkimuksessa Vanhan Suomen virkamiehet nähtiin kielteisesti venäläisen hallinto- ja oikeuskulttuurin vaikutteiden alaisina. Silloisille tutkijoille Vanha Suomi oli pelottava esimerkki siitä, mihin venäläistämisen ajan mittaan saattaisi johtaa myös suuriruhtinaskunnassa. Tulkinta sisälsi samalla myös arvion Vanhan Suomen virkamiesten moraalisesta kunnosta ja asetti ruotsalaisen ja venäläisen kulttuurin arvojärjestykseen perusteilla, jotka kertoivat enemmän tutkijoiden omasta arvomaailmasta ja ajasta kuin tutkimuskohteesta eli Vanhan Suomen virkamiehistä.

Erityisesti tämä on näkynyt niistä tulkinnoista, joita on tehty Vanhasta Suomesta ko­toisin olleista ja myöhemmin Suomen suuriruhtinaskunnan hallintoelinten palveluksessa toimineista virkamiehistä. Tunnetuin lienee niin sanottujen sortovuosien käsitys kenraalikuvernööri Menšikovin sijaisesta, viipurilaissyntyisestä kenraali Alexander Amat­us Thesleffistä, jonka toimet kelpasivat esimerkiksi vieraasta venäläisestä vaikutuksesta. Thesleffiin rinnasteisia muita samanlaisia virkamiehiä olivat muun muassa kenraalikuvernöörin siviilikanslian johtaja, valtioneuvos Carl Anders Merlin sekä postilaitoksen johtajat, Anjalan liiton miehenä paremmin tunnettu Gustaf Wilhelm Ladau ja hänen seuraajansa viipurilaissyntyinen Alexander Wulffert.

Myös Vanhan Suomen tuomareita on tavallisesti arvioitu sillä perusteella, miten he ovat suhtautuneet Vanhaan Suomeen ja Venäjään. Kansallisessa Elämäkerrastossa Rag-

nar Rosén luonnehti Kyminkartanon tuomiokunnan tuomaria Arvid Renneriä (1704–1762) ”Vanhan Suomen omaksitunnoksi”, joka ”joutui käymään lakkaamaton-ta puolustustaistelua (Turun) rauhansopimuksessa Kyminkartanon maakunnalle juhlallisesti vakuutettujen erioikeuksien ja länsimaisen oikeusjärjestyksen puolesta”.¹ Myös toista Kyminkartanon tuomiokunnan tuomaria Fredrik Langellia (1746–1806) Rosén kuvaili ”oikeustaistelijaksi”, joka vankkumatta puolusti Vanhan Suomen privilegioita venäläistämistoimia vastaan.² Rosén arvioi tuomareita suhteessa heidän kykyynsä vastustaa venäläisiä ja venäläistämistoimia, jolloin osa tuomareista oli moraaliselta kannalta ”alamittaisia”. Rosénin pienoiselämäkertoista pilkahtelee niin sanottujen sortovuosien historiakuva, joka näkyy muun muassa käsitteiden ”yleisvaltakunnallisuus”, ”laillisuus” ja ”oikeustaistelu” käytössä ajallisesti väärässä kontekstiyhteydessä eli 1700-luvun kohdalla.

Vanhan Suomen yhdistäminen Suomen suuriruhtinaskuntaan joulukuussa 1811 annetulla ukaasilla merkitsi muutoksia Vanhan Suomen oikeusoloihin. Suurin osa kihlakunnantuomareista erotettiin viroistaan, koska heillä ei ollut Turun Akatemiassa suoritettuja maisterin tutkintoja eikä käräjien istumiseen vaadittavaa auskultointia Turun tai Vaasan hovioikeuksissa. Toinen syy erottamisiin liittyi Vanhassa Suomessa noudatettuihin laki- ja oikeuskäytäntöihin, jotka poikkesivat Ruotsin Suomesta. Uudenkaupungin rauhan itäpuolisella alueella käytettiin keskiaikaista Kristofer Baijerilaisen maanlakia ja Turun rauhan alueella vuoden 1734 lakia. Lainkäytön ja oikeudenhoidon pohjana olivat 1600-luvun normit ja laintulkinnat, jotka 1810-luvulla katsottiin jo auttamattomasti vanhentuneiksi. Tuomareiden epäpätevyys johtui myös siitä, että yhdistämisen lähtökohtana oli Vanhan Suomen laki- ja oikeuskäytäntöjen muuttaminen suuriruhtinaskunnan käytäntöjen mukaisiksi. Tämän muutoksen toimeenpanijoiksi kelpasivat vain suuriruhtinaskunnan virkamiehet.

Aivan kaikkia oikeuslaitoksen virkamiehiä ei kuitenkaan erotettu. Käkisalmen eteläisen tuomiokunnan tuomari Johan Grenqvist (1766–1835) säilytti virkansa, mutta ainoastaan sillä ehdolla, ettei hoitaisi sitä itse, vaan palkkaisi sijaisen.³ Käkisalmen pohjoisen tuomiokunnan tuomari Adolph Schröder nimitettiin Turun hovioikeuden asessoriksi ja Savonlinnan ja Jääskén tuomari Carl Adolph Sattler silloisena korkeimpana oikeutena toimineen hallituskonseljin oikeusosaston asessoriksi. Erityisesti Sattler oli valittu uusiin tehtäviinsä nimenomaan kyvykkyytensä, pätevyytensä ja ansioidensa perusteella. Sattlerin ja Schröderin erityisenä tehtävänä oli valvoa Vanhan Suomen oikeusasioita ja toimia asiantuntijoina tältä alueelta tulevien juttujen käsittelyssä.

Vanhan Suomen hallintoa, oikeuslaitosta ja virkamiehistöä käsittelevää erikoistutkimusta ei ole tehty, joten minkäänlaista yleistietoa Vanhan Suomen virkamiehistä tai juristeista ei löydy. Sellaiselle tutkimukselle, joka valaisisi Vanhan Suomen asemaa 1700-luvun Itämeren piirin baltiansaksalaisessa hallinto-, oikeus- ja tapakulttuurissa, olisi erityistä tarvetta. Tämän pienoiselämäkerran tavoitteena on tutkia kollegineuvos Carl Adolph Sattlerin (1751–1815) taustaa ja karriääriä sekä vastata kysymykseen, miksi hänen uransa lähti uuteen nousuun vuonna 1812, kun se lähes kaikille muille Vanhan Suomen virkamiehille merkitsi uran päättymistä.

Nuori juristi

Vuonna 1751 Jaakkimassa syntyi vänrikki Carl Johan Sattlerin⁴ perheeseen toinen poikalapsi, joka kastettiin Carl Adolphiksi. Ilmeisesti jo tuolloin, mutta varmuudella ainakin vuodesta 1765 lähtien, isä työskenteli ruhtinas Mihail Illarionovitsh Vorontsovin Jaakkiman, Koitsanlahden (Parikkalan) ja Kurkijoen lahjoitusmaan tilanhoitajana. Carl

Johan oli avioitunut tammikuussa 1747 Jääskessä ratsumestari Carl Silviuksen (Sylvius) ja Emerentia von Nandelstadtin tyttären Emerentia Silviuksen kanssa. Nuoripari asui Jääsken pitäjän Kiurulassa vuoteen 1750 saakka, jonka jälkeen he muuttivat Jaakkimaan. Carl Adolphilla oli vanhempi veli, Johan Bernhard, ja nuorempi sisar Anna Maria, joka avioitui kelloseppä Andreas Hulekowiuksen (Hulkkonen) kanssa 1772.⁵

Sattlereiden suku oli todennäköisesti lähtöisin Saksasta, jossa 1500- ja 1600-luvulla eli useita säädyltään sekä aatelisia että porvarillisia Sattlereita. 30-vuotisen sodan ajalta tunnetaan Liivinmaalta Sadlereita ja Sattelereita, jotka olivat Kustaa II Adolfin palveluksessa olevia palkkasotureita. Suvun varhaisin Suomessa varmuudella tunnettu edustaja oli Jaaman komendanttina 1704 kuollut Henric Johan Sattler (Sadler, Satteler). Hän asui yhdessä vaimonsa Anna Magdalena Skalmin kanssa jälkimmäisen perintötillaa Jääsken Kiurulassa vuodesta 1688 lähtien. Komendantti Sattlerin vanhin poika Johan Bernhard oli myös sotilas, joka osallistui ratsuväen luutnanttina suuren Pohjan sodan aikana muun muassa Kajaanin taisteluihin. Hänet vangittiin 1716 ja vietiin Moskovaan, josta hän palasi kotiin toukokuussa 1722 Ruotsin puolelle aivan Uudenkaupungin rauhan rajan pintaan jääneeseen Kiurulaan. Johan Bernhardin poika Carl Johan oli kollegi-neuvos Sattlerin isä.⁶

Turun rauha (1743) ja rajan siirtyminen lännemmäksi Kymijoenle merkitsivät muutosta 1680-luvulta lähtien Jääsken Kiurulassa asuneille Sattlereille. Ruotsin kuningasta sata vuotta palvelleet Sattlerit siirtyivät Venäjän keisarikunnan alamaiseksi. Vänrikki Carl Johan otti eron armeijasta ja jäi asumaan Vanhan Suomen puolelle. Vain vuosi isänsä Johan Bernhardin kuoleman jälkeen vuonna 1751 hän myi Kiurulan ja muutti Jaakkimaan. Suvun vuosisataisen upseerin ammatin jatkaminen ei uusissa olosuhteissa näyttänyt mahdolliselta. Työtä kuitenkin löytyi, sillä venäläisten aatelisten omistamilla lahjoitusmailla tarvittiin käskemään tottuneita tilanhoitajia, joilla oli kielitaitoa, kykyä kerätä talonpoikien verot, organisoida päivätyöt ja kuljetusvelvollisuudet sekä tuntemusta alueen Venäjästä poikkeavista hallinto-, laki- ja oikeuskäytännöistä.

Carl Adolph vietti lapsuutensa ja nuoruutensa kreivi Vorontsovin omistamalla lahjoitusmaalla Jaakkimassa. Sattlerit asuivat todennäköisesti Laatokan rannalla sijainneessa Lahdenpohjan kylässä Vorontsova-nimisessä hovileirissä.⁷ Vorontsovin lahjoitusmaa eli donaatio oli pinta-alaltaan ja asukasluvultaan Vanhan Suomen suurin. Vuoden 1754 väestöluettelon mukaan donaatiolla oli noin 15 000 asukasta. Kreivi Vorontsov oli upporikas venäläinen aatelismies, jolla oli tuhansia talonpoikia eri puolilla Venäjää. Hän kuoli 1767, jolloin lahjoitusmaa siirtyi hänen leskelleen Anna Karlovna Skavronskajalle.⁸

Samana vuonna, jolloin kreivi Vorontsov kuoli, kuusitoistavuotias Carl Adolph lähti Turun Akatemiaan opiskelemaan juridiikkaa. Muutto Turkuun järjestyi helposti, sillä Carl Adolphin veli, Jääskessä vuonna 1747 syntynyt Johan Bernhard oli aloittanut opintonsa siellä 1763.⁹ Carl Adolph kirjoittautui ylioppilaaksi Viipurilaiseen osakuntaan maaliskuussa 1767 yhdessä matkatoverinsa Henrik Hornborgin kanssa, joka oli Jaakkiman kirkkoherran Bogislaus Hornborgin poika.¹⁰

Oli tavallista, että Vanhasta Suomesta hankkiuduttiin opintielle Ruotsin Suomen puolelle. Koska Vanhassa Suomessa ei ollut sellaista koululaitosta, joka olisi antanut korkeampaa teologista opetusta tai valmistanut pappeja luterilaisten seurakuntien ja juristeja oikeuslaitoksen tarpeisiin, konsistorit ja kihlakunnanoikeudet joutuivat oma-aloitteisesti etsimään tulevia kirkon ja kruununpalvelijoita. Aluksi suurimmaksi ongelmaksi muodostui pätevien pappien rekrytointi. Suuren Pohjan sodan jälkeen lähes kaikki Viipurin ja Käkisalmen provinssien papit olivat paenneet Ruotsiin. Venäjän hallituksen suostumuksella Turun piispa sai vuodesta 1723 lähtien oikeuden vihkiä pappeja Vii-

purin hiippakuntaan, mutta 1730-luvulle saakka seurakunnissa oli suoranainen pappis-pula. Vastaavanlainen tuomaripula puolestaan alkoi 1740-luvun lopussa, jolloin Viipurin kuvernementtiin oli muodostettu kuusi tuomiokuntaa tuomareineen ja heidän apulaisineen.

Vanhan Suomen nuorukaisten opinkäynti alkoi tavallisesti valtakunnan rajan toisella puolella sijainneesta Porvoon kymnaasista. Vaikka Viipuriin oli vuonna 1745 perustettu oma katedraalikoulu, monet Vanhan Suomen nuorukaisista hakeutui kenties tasokkaampana pidettyyn Porvoon kymnaasiin. Toinen vaihtoehto oli hankkia perustiedot yksityisopettajien avulla. Tämä oli suosittua, sillä noin puolet Akatemiaan 1700-luvun jälkipuoliskolla kirjoittautuneista teineistä oli opiskellut aiemmin kotiopettajien johdolla.¹¹

Carl Adolph Sattlerin nimeä ei löydy Porvoon kymnaasin oppilasmatrikkelista, eikä hän myöskään esittänyt minkäänlaista koulutodistusta kirjoittautuessaan Turun Akatemiaan.¹² Todennäköisesti Carl Adolphilla oli ollut yksityisopettaja. Hänen ilmoittautumisensa Akatemiaan yhdessä Henrik Hornborgin kanssa viittaa siihen, että heidän kotiopettajanaan olisi saattanut olla edellä mainittu Jaakkiman kirkkoherra Bogislaus Hornborg.

Turun Akatemiassa kaikki Vanhasta Suomesta kotoisin olevat ylioppilaat kirjattiin Viipurilaiseen osakuntaan, joka oli varsinaisesti Porvoon hiippakunnasta eli Ruotsin Suomesta tulevien osakunta. Tästä syystä Akatemian konsistorissa keskusteltiin aika ajoin siitä, pitäisikö Turussa opiskelevien Venäjän alamaisten eli Vanhan Suomen ylioppilaiden muodostaa oma osakuntansa, *Natio Petropolitana*.¹³ Ongelma ei ollut vähäpätöinen, sillä vuosina 1760–1808 Viipurilaisen osakunnan jäsenistä noin 14 prosenttia (100 opiskelijaa) oli kotoisin Viipurista ja Etelä-Karjalasta eli Vanhasta Suomesta.¹⁴

Carl Adolph Sattlerin saapuessa Turkuun maaliskuussa 1767 keskustelu Vanhan Suomen ylioppilaiden omasta osakunnasta oli vilkkaimmillaan. Henrik Hornborgin veljet Johan (s. 1745) ja Georg (1748–1808) yhdessä Gabriel (1750–1805) ja Petter Johan (s. 1745) Passelbergin sekä Anders Jokelinin ja Anders Nessinin (1749–1791) kanssa halusivat erota Viipurilaisesta osakunnasta ja perustaa oman *Natio Petropolitanansa*. Uuden osakunnan perustamista käsiteltiin huhtikuun lopussa 1767 Akatemian konsistorissa, jonka päätöksen mukaan asiaa tuli aluksi valmistella yhdessä viipurilaisen osakunnan kanssa. Minkäänlaiseen tulokseen ei kuitenkaan päästy, ja oppositiohenkiset kolme Hornborgin veljestä ja heidän ystävänsä Carl Adolph Sattler päättivät jättää Akatemian ja siirtyä Upsalaan kesällä 1767.¹⁵

Nuorukaiset kirjoittautuivat Upsalan yliopistoon 4. elokuuta 1767.¹⁶ Sattler jatkoi keskeytyneitä juridiikan, Georg Hornborg teologian sekä Johan ja Henrik Hornborg lääketieteen lukujaan. Ei ole tarkemmin tiedossa, miten Sattlerin opinnot Upsalassa etenivät. Sen sijaan Johan Hornborg puolusti Carl von Linnén lääketieteen alan väitöskirjaa vuonna 1774. Kaikki neljä palasivat Venäjälle: Johan kuoli Tverin kuvernementissä lääketieteen tohtorina, Henrik ”kirurgina” Pietarissa ja Georg Valkealan kirkkoherrana.

Vanhan Suomen ylioppilaiden opiskelu ruotsalaisten ja saksalaisten yliopistojen lääketieteellisissä, teologisissa ja lainopillisissa tiedekunnissa oli tavallista 1700-luvulla. Väiteltään Upsalassa 1774 Johan Hornborg jatkoi vielä samana vuonna Göttingeniin, jossa hän harjoitti lisää lääketieteen opintojaan ennen kuin palasi keisarikuntaan.¹⁷ Teologeista esimerkiksi Sortavalan seurakunnan kirkkoherra Samuel Alopaeus oli opiskellut 1750-luvulla Halleissa ja Kielissä,¹⁸ ja lainopin puolella tiedetään, että Viipurin tuomiokunnan tuomari ja myöhempi Viipurin siviilitribunaalin neuvos Johan Carpén (1731–1813) jatkoi opintojaan vielä Jenassa niin ikään 1750-luvulla.¹⁹

Venäjän ja Ruotsin vuosisadan lopussa kiristyneet poliittiset suhteet heijastuivat myös

Vanhan Suomen ylioppilaiden opinkäyntiin Turussa. Vuonna 1794 Katariina II määräsi, että Vanhan Suomen papinvirkoihin tuli nimittää vain Vanhassa Suomessa syntyneitä miehiä. Vuonna 1798 Paavali I:n antamalla ukaasilla Venäjän alamaisten opiskelu ruotsalaisissa ja saksalaisissa yliopistoissa kiellettiin kokonaan. Kun opiskelumahdollisuuksia ei ollut, luterilaisen pappiskoulutuksen tarve Venäjällä korostui entisestään. Tämä oli osaltaan vaikuttamassa Tarton yliopiston uudelleen perustamiseen 1802.²⁰

Juristikoulutuksen tarve oli suuri erityisesti 1750- ja 1760-luvulla, jolloin kaikkiaan kahdeksasta tulevasta Vanhan Suomen tuomarista kuusi oli Turussa, Jenassa ja Upsalassa harjoittamassa oikeustieteen opintoja. Yliopistoissa opiskeltiin tavallisesti kolme vuotta, mutta ainoastaan yksi myöhemmistä Vanhan Suomen tuomareista, eli Kyminkartanon tuomiokunnan tuomari Anders Gudseus, suoritti maisterin tutkinnon Turussa. Tämän jälkeen nuorukaiset palasivat keisarikuntaan ja astuivat useimmiten Pietarissa toimineen Viron, Liivinmaan ja Suomen oikeuskollegion palvelukseen.²¹

Viron, Liivinmaan ja Suomen oikeuskollegio oli ruotsalaista hovioikeutta vastaava vetoomustuomioistuim, jossa nuorukaiset työn ohessa auskultoivat, eli osallistuiivat kuuntelijoina oikeuden istuntoihin saadakseen pätevyyden tuomarin viran hoitamista varten sekä hankkiakseen tuntemusta keisarikunnan lakikäytännöistä ja asioiden käsittelyjärjestyksestä. Viron, Liivinmaan ja Suomen oikeuskollegio perustettiin 1727, ja se toimi vuoteen 1737 saakka Venäjän oikeuskollegion yhtenä osastona, minkä jälkeen se siirrettiin Hallitsevan Senaatin alaiseksi erillisvirastoksi. Oikeusasioiden lisäksi myös keisarikunnan kaikkien evankelis-luterilaisten seurakuntien hallinto määrättiin tälle virastolle. Oikeuskollegion Suomeen viittaava etuliite ilmestyi viraston nimeen vuoden 1744 jälkeen, jolloin Viipurin, Käkisalmen ja Kyminkartanon provinseista muodostettiin Viipurin kuvernementti. Lukuun ottamatta vuosien 1784-1797 välistä käskynhaltijahallintoa virasto toimi vuoteen 1812 saakka Vanhan Suomen vetoomustuomioistumena, josta voitiin vielä valittaa Hallitsevan Senaatin kolmannelle osastolle. Tämän jälkeen vetoomusasiat siirrettiin Turun hovioikeudelle ja hallituskonseljille, myöhemmälle senaatin oikeusosastolle, joka toimi korkeimpana oikeutena.²²

Muiden nuorien juristien tapaan Upsalasta vuonna 1770 palannut Sattler jatkoi pätevoitymistään Pietarissa. Odotellessaan sopivaa tilaisuutta päästä oikeuskollegioon hän työskenteli aluksi Kyminkartanon kihlakunnanoikeuden notaarina edellä mainitun Anders Gudseuksen alaisuudessa kesäkuusta 1770 lähtien. Kaksi vuotta myöhemmin Sattler sai alikanslistin paikan oikeuskollegiosta, ja pääsi perehtymään vetoomustuomioistuimen työhön ja pääkaupungin elämään. Nuori juristi eteni urallaan normaalisti kun hänet 1776 nimitettiin oikeuskollegion toimistokanslistiksi.²³

Sattlerin karriäärin eräänlainen taitekohta oli huhtikuussa 1780, jolloin hän sai provinssiaalisihteerin viran Hallitsevasta Senaatista.²⁴

Hallitseva Senaatti oli Pietarissa toiminut tärkeä keskushallinnon virasto ja hallitsijoiden tahdon muotoilija, jonka useissa eri osastoissa valmisteltiin ja valvottiin keisarikunnan asioita. Virasto oli keisarikunnan tärkein toimeenpanovallan keskus, mutta sillä oli myös muita tehtäviä. Se toimi muun muassa yhdessä hallitsijan kanssa lainsäätäjänä, joka antoi omissa nimissäänkin asetuksia eli venäläisessä kielenkäytössä manifesteja ja ukaaseja. Viran saaminen senaatista tiesi hidasta, mutta suhteellisen varmaa ylenemistä keskushallinnon virkaportaikossa. Samalla virka merkitsi katseen kääntämistä pois Vanhasta Suomesta ja antautumista keskushallinnon palvelukseen. Toisin kuitenkin kävi, kun oikeuskollegio nimitti 29-vuotiaan Sattlerin noin puoli vuotta myöhemmin syyskuussa 1780 Savonlinnan ja Jääskén tuomiokunnan tuomariksi.

Viipurin kriminaalitribunaalin asessori

Palattuaan takaisin Pietarista Sattler asettui asumaan virkatilalleen Jääsken pitäjän Hyppölän kylän samannimiseen rustholliin, joka oli kolmasosa-manttaalin suuruinen. Tuomari Sattler avioitui kesäkuussa 1783 Viipurin saksalaisen seurakunnan pastoriin Carl Gustaf Couperin ja Maria Gaudelitzin tyttären Sofia Christinan kanssa. Morsian oli 19- ja sulhanen 32-vuotias. Avioliittonsa kautta Sattler liittyi Viipurin saksalaisiin porvaris- ja pappissukuihin.²⁵

Keväällä 1783 Sattler oli ostanut Viipurin pitäjän Alasommen kylästä puoli manttaalia käsittäneen Ramsin tilan, joka oli kuulunut vuotta aikaisemmin peruutettuun talimestari Semen Alabardejevin lahjoitusmaahan. Seuraavana vuonna Sattler vaimoineen muutti Alasommelle, mutta uudet virkatehtävät siirsivät heidät jo samana vuonna Sofia Christinan kotikaupunkiin Viipuriin. Ramsi jäi perheen maaseutukartanoksi. Hyppölän rustholli jäi niin ikään Sattlerin omistukseen, ja se vuokrattiin kokonaisuudessaan jääskeläiselle lampuoti Juho Matinpojalle. Lisäksi Sattlerin hallinnassa oli Jääsken Rasilan kylässä kuudesosa-manttaalin ja Viipurin pitäjässä puolen manttaalin kokoinen Huppoisten kruununtila. Sattlerin taloudellinen asema perustui siten virkapalkasta, omasta maanviljelystä ja tilavuokrasta saatuihin tuloihin.²⁶

Viipuriin muuton taustalla vaikutti merkittävä paikallis- ja oikeushallinnon muutos, joka toteutettiin kuvernementissa vuonna 1783. Tämä käskynhaltijahallinnon nimellä kulkenut reformi lakkautti entisen ruotsalaiseen perinteeseen pohjautuneen oikeuslaitoksen. Alioikeuksina toimineet kihlakunnanoikeudet ja siviiliasioissa ensimmäisenä vetoomustuomioistuimena toiminut laamanninoikeus lakkautettiin. Myös Viron, Liiwinmaan ja Suomen oikeuskollegion asema muuttui, kun jokaiseen kuvernementtiin perustettiin omat vetoomustuomioistuimet eli tribunaalit. Vuodesta 1784 alkaen tilalle perustettiin kullekin yhteiskuntaryhmälle omat, toisistaan erotetut oikeusasteet. Kyseessä oli venäläinen sovellus säätyperiaatteesta, jonka mukaan vain samansäätiset saattoivat tuomita toisiaan.

Ranskalainen valistuskirjallisuus ja erityisesti Montesquieun oppi vallan kolmijaosta antoivat reformille teoreettisen kehyksen. Katariina II:n lakiasäättävälle komissiolle kirjoittamassa ohjesäännössä (Nakaz) kuvernementtihallinto edusti hallitsijan toimeenpanovaltaa paikallistasolla ja oikeudenhoito oli selvästi erotettu omiksi riippumattomiksi instituutioikseen. Esikuvana olivat Itämeren alueen saksalainen kaupunkihallinto ja tuomioistuimet.²⁷

Säätyperiaatteen noudattaminen merkitsi kolmen rinnakkaisen alioikeuden perustamista jokaiseen piirikuntakaupunkiin. Alioikeuksien yläpuolelle perustettiin niin ikään kolme ”säätyn” erioikeuksia valvovaa elintä. Näiden jäsenet valittiin vaaleilla, ja niissä toimivat erilliset rikos- ja siviiliosastot. Ne eivät olleet varsinaisia tuomioistuinta, eikä niillä ollut juridista pätevyyttä.²⁸

Kuvernementtikohtaisiksi vetoomustuomioistuimiksi perustettiin siviili- ja rikostribunaalit (graždanskaja i ugolovnaja palata), joiden päätöksistä voitiin valittaa Hallitsevan Senaatin kolmanteen osastoon.²⁹ Viipurin tribunaalin jäsenet eli neuvokset ja asessorit nimitti Hallitseva Senaatti. Keisarinnan nimittämänä tribunaalin presidenttinä toimi entinen laamanni Magnus Orraeus (n.1740-1819). Lakkautettujen kihlakuntien tuomareita nimitettiin tribunaalin molempiin osastoihin, koska heillä katsottiin olevan parhaimmat edellytykset valvoa ruotsalaisten lakien noudattamista. Lisäksi useimmilla tribunaalin jäsenillä oli kokemusta myös venäläisistä, balttilaisista ja saksalaisista laeista, joihin he olivat perehtyneet työskennellessään oikeuskollegiossa Pietarissa.³⁰ Carl Adolph Sattlerin uuteen virkanimitykseen vaikuttivat juuri edellä mainitut ansiot.

Oikeuslaitoksen uudistus koski vain prosessia - ei niitä lakeja ja privilegioita, joihin tuomiot olivat aiemminkin perustuneet. Viipurin kuvernementin moniportaisessa oikeuslaitoksessa noudatettiin edelleen vanhemmassa osassa Vanhaa Suomea keskiaikaista Kristofer Baijerilaisen maanlakia ja kaupunginlakia sekä uudemmassa osassa vuoden 1734 lakia.

Katariina II:n uudistuksella pyrittiin hallinnon, oikeuslaitoksen ja poliisitoimen selkeään erottamiseen toisistaan. Moniportaisella oikeuslaitoksella, jossa oli yhteiskuntaryhmien korporatiivinen edustus ja päätösten kontrolloimismahdollisuus, yritettiin estää niin ylempien kuin alempienkin viranomaisten mielivalta. Uudistus toi virastoihin mukanaan myös kollegiaalisen päätöksenteon, jolloin ratkaisut tehtiin korkeimpien virkamiesten neuvottelujen ja äänestysten jälkeen. Käytännössä uudistus johti hallinto- ja oikeuskulttuurin virkavaltaistumiseen.³¹

Carl Adolph Sattler aloitti työnsä kriminaalitribunaalin asessorina tammikuussa 1784, jolloin käskynhaltijahallinto avattiin juhlallisin menoin Viipurissa. Muodollista virkanimitystään Sattler sai odottaa huhtikuuhun 1785 saakka. Saman vuoden lokakuussa Sattler kohosi siviilirangissa yhdeksänteen virkaluokkaan, kun hän sai nimineuvoksen arvon. Tämän jälkeen eteneminen virkauralla perustui palvelusvuosien karttumiseen: kollegiasessorin arvon Sattler sai elokuussa 1786 ja hovineuvoksen tammikuussa 1792.³²

Viipurin kriminaalitribunaalin puheenjohtajana toimi valtioneuvos Wilhelm von Schultz. Lisäksi tuomioistuimessa oli kaksi neuvosta (kollegineuvos Andreas Dannenberg ja kollegineuvos Jacob von Tiesenhausen) kolme asessoria (nimineuvos Carl Adolph Sattler sekä J. Nordberg ja hänen tilalleen myöhemmin nimitetty nimineuvos Nikolai Tavast). Kolmas asessori eli venäläinen Ribnikov ei koskaan saapunut hoitamaan virkaansa. Kriminaalitribunaalin sihteerinä toimi aluksi kollegisihteeriksi Peter von Friccius ja hänen tilalleen myöhemmin nimitettiin kollegisihteeriksi Gustaf von Tavast. Tribunaali piti kokouksiaan lähes päivittäin, ja päätöksensä se kirjasi erityisiin päätösluetteloihin (Resolution). Lisäksi sihteerit pitivät pöytäkirjaa (Protocoll) käsiteltävistä asioista. Toistaiseksi ei kuitenkaan tiedetä, missä kriminaalitribunaali piti kokouksiaan.³³

Kriminaalitribunaalissa käsiteltiin viraston nimen mukaisesti rikosasioita, eli muun muassa murhia, lapsenmurhia, tappoja, pahoinpitelyitä, tappeluja ja solvauksia sekä eriaisteisia varkauksia ja aviorikoksia. Vuodesta 1764 lähtien koko Vanhan Suomen alueella noudatettiin vuoden 1734 lain rikoskaarta, mikä yhtenäisti tuomioiden jakamisen koko kuvernementissa. Valistusajan hengessä kuolemantuomiot majesteettirikoksia lukuun ottamatta oli muutettu elinikäisiksi Siperian karkoituksiksi. Rikostribunaali ei varsinaisesti käsitellyt arkaluontoisia rikosasioita, kuten esimerkiksi siveellisyysrikoksia, sodomiaa, noituutta sekä alaikäisten ja mielisairaiden rikoksia. Ne alistettiin kokonaan uudelle oikeuselimelle eli omantunnonoikeudelle, jonka toiminta pohjautui valistusaatteiden ja luonnonoikeuden vaikutukselle.³⁴

Katariina II:n kuolema marraskuussa 1796 ja hänen seuraajansa Paavali I:n valtaannousu merkitsivät Viipurin kuvernementin hallintojärjestelmälle ja oikeuslaitokselle muutoksia. Paavali, joka halusi purkaa hallintoa niin keskus- kuin paikallistasollakin, palautti keisarikunnan 11 läntiselle ei-venäläiselle alueelle niiden entiset paikallishallinto- ja oikeusjärjestelmät. Siten keskushallinnossa tunnustettiin näiden alueiden erilaisuus keisarikunnan venäläisiin osiin verrattuna. Todellisuudessa Paavali vain nopeutti muutosta, sillä paikallishallinnon keventämistä valmisteltiin jo Katariinan viimeisinä elinvuosina.³⁵

Viipurin kuvernementissa moniportainen käskynhaltijahallinto purettiin ja palattiin vanhaan provinssijakoon. Vastaavasti oikeushallinnossa siirryttiin entiseen ruotsalaisperäiseen kihlakuntajakoon ja laamanninoikeus siviiliasioiden vetoomustuomioistuimena perustettiin uudelleen.

Käskynhaltijakauden oikeushallinnon virkamiehistä tarvittiin vain vähäinen osa uudistuksen jälkeen. Monet tuomareista, kuten kriminaalitribunaalin sihteeri Peter von Friccius, palasivat oikeuskollegion palvelukseen. Entinen Jääsken kihlakunnan tuomari Carl Adolph Sattler sai takaisin vanhan virkansa Savonlinnan ja Jääsken tuomiokunnan tuomarina. Verrattuna muihin Vanhan Suomen tuomiokuntiin Sattlerin tuomiokunta poikkesi ainakin yhdessä suhteessa, sillä alueella ei ollut mainittavia lahjoitusmaita. Tämä teki oikeudenhoidon yksinkertaisemmaksi, varsinkin kun muistetaan, millaisia riitoja lahjoitusmailla 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa käytiin. Sattlerin kannalta huonona puolena voidaan pitää sitä, että tuomiokunta oli suuri, mistä syystä hän joutui runsaasti matkustamaan virkatehtävien hoidossa. Maaliskuussa 1811 Sattler yleni siviilirangissa, kun hän sai kuudenteen virkaluokkaan kuuluvan kollegineuvoksen arvon.

Suurperheen pää³⁶

Carl Adolph Sattlerin ensimmäisestä avioliitosta Sofia Christina Couperin kanssa vuosina 1784–1806 syntyi 19 lasta, jotka kaikki on pystytty identifioimaan. Lapsista yhdeksän eli aikuisikään saakka.

Sofia Couperin elämään kuului raskaus melkein joka vuosi. Hänen menehtymisensä lapsivuoteeseen Viipurissa 5. maaliskuuta 1806 oli yleinen naisten kuolinsyy. Eloon jäänyt poikavauva, joka kastettiin Friedrichiksi ja jota venäläisittäin kutsuttiin Fedoriksi, sai myöhemmin paronin arvon ja yleni Venäjän tykistön kenraalimajuriksi, joka vastasi muun muassa niin sanotun itämaisen sodan aikana 1853–1856 Krimillä operoivien taistelujoukkojen huollosta. Hän kuoli tiluksillaan Venäjällä 1876.³⁷

Suurperheen isä ja kiireinen virkamies ei tullut kauankaan toimeen ilman vaimoa. Puoli vuotta ensimmäisen vaimon kuoleman jälkeen elokuussa 1806 hän avioitui Sofia Dorothea Liliuksen (s. Kirvussa 19.9.1780) kanssa, joka oli kolmekymmentä vuotta Sattleria nuorempi ja niin ikään jäänyt leskeksi avioliitostaan Jääsken kappalaisen Carl Reinin kanssa. Sattler otti elätettäväkseen uuden vaimonsa ja Carl Reinin ainoan pojan Gabrielin, joka tunnetaan myöhempänä Keisarikunnan Aleksanterin yliopiston historian professorina. Gabriel Rein muisteli monessa otteessa myöhemmin lämpimästi isäpuoltaan. Sattlerin toisesta avioliitosta syntyi vielä kolme lasta.

Kollegineuvos Sattlerin lapsien virkakarriäärien ja avioliittojen avulla on mahdollista piirtää kuvaa Vanhan Suomen säätyläisten elämästä ja niistä ilmiansuunnista, joista tulevaisuutta etsittiin. Ensimmäisestä avioliitosta syntyneet neljä poikaa valitsivat kaikki uransa keisarikunnan puolelta. Vanhin ja nuorin poika eli Bernhard (Boris, s. 1788) ja edellä mainittu Friedrich (Fedor) valitsivat armeijan. Molemmat palvelivat tykistössä ja osallistuivat muun muassa Puolan ja Unkarin kapinoiden kukistamiseen sekä Turkia vastaan käytyihin sotiin. Kaksi muuta poikaa Carl (s. 1797) ja Herman (s. 1804) puolestaan opiskelivat Pietarissa Mediko-kirurgisessa akatemiassa lääkäreiksi ja palvelivat myöhemmin Venäjän armeijan joukko-osastoissa ”kirurgeina”. Tyttäristä Elisabet (s. 1792) avioitui erään Daniel Schumacherin kanssa, ja perhe siirtyi myöhemmin Moskovaan, jossa Schumacher harjoitti apteekkarin tointa.

Sattlerin tyttäristä kolme avioitui pappissukuihin. Vuonna 1810 toiseksi vanhin tytär Natalia Sofia (s. 1790) avioitui myöhemmän Suomen luterilaisen kirkon arkkipiispan Erik Gabriel Melartinin kanssa, joka muistetaan muun muassa hämmennystä aiheuttaneesta sivistyskieliesityksestään. Melartinin mukaan saksasta tuli tehdä suuri-ruhtinaskunnan koulu- ja sivistyskieli. Nuorin tytär Catharina (s. 1795) puolestaan avioitui myöhemmän Viipurin saksalaisen seurakunnan pastorin Jacob Alex. Stråhlmannin kanssa. Toiseksi nuorin tytär Juliana (Julie, s. 1794) jäi myös Suomeen ja avioitui myö-

hemmän Lappeenrannan pormestarin, asessori Ernst Johan Åkerblomin kanssa.

Vanhin tytär, vuonna 1784 Viipurissa syntynyt Amalia, solmi 1805 avioliiton Jaakiman kappalaisen Karl Henrik Merlinin (Meriläinen) pojan Carl Andersin (1770–1855) kanssa. Carl Andersin karriääri oli alkanut Moskovassa, jossa hän oli työskennellyt ulkoministeriön arkistossa. Vanhan Suomen suuriruhtinaskuntaan liittämisen jälkeen vuonna 1812 hänet siirrettiin Turkuun kenraalikuvernöörin kansliaan, jossa tarvittiin kielitaitoisia ja keisarikunnalle ehdottoman lojaaleja suuriruhtinaskunnan kansalaisia. Aleksander Menšikovin aikana 1830-luvulla Merlin johti kenraalikuvernöörin siviilikansliaa, ja yhdessä viipurilaisen Aleksander Amatus Thesleffin kanssa he vastasivat käytännössä keisarikunnan eduista suuriruhtinaskunnassa.

Kollegineuvos Sattlerin osuutta lastensa kasvatukseen ja uravalintoihin ei tunneta, mutta on hyvin todennäköistä, että yhdessä vaimonsa kanssa hän oli ratkaisevasti vaikuttamassa molempiin. 1700- ja 1800-lukujen taitteessa kasvatuksella ja koulutuksella oli tärkeä asema säätyläislasten elämässä. Pojat ja tytöt kasvoivat yhdessä noin seitsenvuotiaiksi saakka, jonka jälkeen vastuu poikien kasvatuksesta siirtyi isille ja tyttörien äideille. Käytännössä vanhemmat yhdessä valvoivat lastensa edistymistä. Kotiopettajien avulla lapset saivat perustaidot kielissä, historiassa ja klassisessa kirjallisuudessa, ja vasta sitten heidät pantiin kouluihin, mikäli sopivia oli lähellä.

Viipurissa asia oli tältä osin kunnossa, sillä kaupungissa toimi alkeiskouluja ja vuodesta 1745 lähtien katedraalikoulu, jonka tilalle perustettiin Katariina II:n koulureformin myötä niin sanotut normaalikoulut, joissa oli tytöille omat luokkansa. Niistä oli siten mahdollista jatkaa erilaisiin siviilioppilaitoksiin, joista suosituimmat olivat vuonna 1803 uudelleen perustettu Tarton yliopisto, Tsarskoje Selon lyseo ja Pietarin Mediko-kirurginen Akatemia. Tytöt saattoivat jatkaa vielä korkeinta naissivistystä antavassa Smolnassa Pietarissa. Siviilikarriäärien lisäksi esimerkiksi Pietarissa oli useita sotilaskouluja ja -akatemiaita, joihin monet Vanhasta Suomesta kotoisin olevat nuorukaiset kollegineuvos Sattlerin poikien tapaan hakeutuivat. Vanhan Suomen asukkaille palveleminen keisarikunnan siviilivirastoissa, armeijassa ja laivastossa oli luontevaa, sillä alue oli jo vuosikymmeniä kuulunut Venäjään.

Nimitys hallituskonseljiin

Aleksanteri I:n ukaasilla 11.12.1811 (v. 1.) Vanha Suomi päätettiin liittää Suomen suuriruhtinaskuntaan. Taustavaikuttajina toimivat muun muassa valtiosihtööri Mihail Speranski, diplomaatti David Alopaeus ja ennen kaikkea paroni Gustaf Mauritz Armfelt.³⁸ Ukaasin kolmannessa artiklassa keisari määräsi, että Vanhan Suomen säätyläisistä kaksi oli nimitettävä suuriruhtinaskunnan hallituskonseljiin ja yksi Turun hovioikeuteen, jonka toimialueeseen Viipurin lääni kuului. Alunperin omassa Vanhan Suomen hallinnon järjestämisestä koskevassa muistiossaan Armfelt oli ehdottanut kahden Vanhasta Suomesta kotoisin olevan juristin valitsemista Turun hovioikeuteen. Asiassa meneteltiin keisarin kannan mukaisesti.³⁹

Juristin määrääminen Turun hovioikeuteen osoittautui kaikkein hankalimmaksi virkanimitykseksi. Vasta elokuussa 1812 hovioikeuden asessorin virkaan määrättiin Uukuniemellä 1781 syntynyt laamanni Adolph Schröder, jonka juristin ansiot olivat kyseenalaisia. Hän oli 26-vuotiaana ilman muodollista pätevyyttä saanut Käkisalmen pohjoisen tuomiokunnan varakihlakunnantuomarin viran. Suomen sodan jälkeen lokakuussa 1809 hän oli aloittanut lakitieteen opintonsa Turun Akatemiassa, mutta jo kaksi vuotta myöhemmin hänet oli nimitetty kenraalikuvernöörin kanslian toisen osaston päälliköksi laamannin tittelillä. Schröderin nimitys ei luvannut hyvää Vanhan Suomen oikeudenhoidolle.⁴⁰

Sen sijaan hallituskonseljin virkanimitykset sujuivat nopeammin. Talousosastoon määrättiin Gustaf Ladau, jonka vastuualueiksi tulivat postikysymykset. Ladau muistettiin Kustaa III:ta vastaan kapinoineena Anjalan miehenä, joka oli paennut Venäjälle ja jäänyt sinne. Vuosina 1791–1795 hän oli ollut Venäjän armeijassa ja myöhemmin vuosikymmenen lopulla toiminut muun muassa kreivitär Je. P. Šuvalovan Antrean Kavantsaaren lahjoitusmaan tilanhoitajana. Suomen sodan aikana hän palasi takaisin kenraali Buxhoevdenin siviilikanslian päälliköksi.

Toinen hallituskonseljin itäsuomalainen jäsen tuli keisarin määräyksen mukaan nimittää oikeusosastoon. Tammikuussa 1812 Aleksanteri I:lle lähettämässään esittelyaktissa kenraalikuvernööri Fabian Steinheil antoi neljä ehdokasta, joista keisari saattoi valita mieleisensä. Listalla ensimmäisenä oli Hiitolan Pukinniemen lahjoitusmaanhaltija kenraalimajuri Aleksei Kopiev, joka oli toiminut myös Viipurin kuvernementin aateliston puheenjohtajana. Toisena nimenä esiteltiin niin ikään Viipurin kuvernementin aateliin kuulunut kapteeni Ivan Zatrapesnoi ja kolmantena pormestari, kollegiasessori Jacob Europaeus. Viimeisenä listalla oli Jääsken ja Savonlinnan tuomiokunnan tuomari, kollegineuvos Carl Adolph Sattler, joka oli ehdottomasti ainoa pätevä juristi.⁴¹

Ehdokkaista sopivimmat olivat kenraali Kopiev ja kollegineuvos Sattler. Kopievin mahdollisuudet kuitenkin kariutuivat siihen, että hän oli Suomen asiain komitean puheenjohtajan ja keisarin suosikin G. M. Armfeltin vastustaja. Asian esittely nimittäin kulki komitean puheenjohtajan kautta, ja hänen ehdokkaansa oli Sattler. Armfeltin mukaan Sattler tunnettiin ”-- *comme un homme aussi honnête que capable*”. Mairittelevampaa lausuntoa luotettavuudestaan ja pätevyystään Sattler olisi tuskin voinut saada.⁴² Tammi-kuun viimeisenä päivänä 1812 annetulla Aleksanteri I:n määräyksellä ansioitunut juristi, kollegineuvos Carl Adolph Sattler määrättiin hallituskonseljin oikeusosaston jäseneksi.⁴³

Talvella 1812 Sattler ryhtyi järjestelemään muuttoaan Turkuun. Hän hankki asunnon peruukintekijä Simon Revallin lesken Marian huoneistosta Skräddar-nimisestä talosta, joka sijaitsi Kirkkokorttelissa aivan kaupungin keskustassa.⁴⁴ Varsinaiset virkatyöt alkoivat sen jälkeen, kun hän oli 14. huhtikuuta 1812 vannonut virkavalansa hallituskonseljin plenumissa eli molempien osastojen yhteisistunnossa.⁴⁵ Työt oikeusosastossa järjestyivät siten, että joulukuun puolivälistä helmikuun loppuun Sattler asui perheensä kanssa Alasommella, minkä jälkeen hän palasi takaisin Turkuun. Myös kesät olivat vapaita. Kaikkiaan Sattler vietti Turussa noin seitsemän kuukautta vuodessa.⁴⁶ Pitkästä virkakaurasta ja ansiokkaasta työskentelystä hallituskonseljin oikeusosastossa Sattlerille myönnettiin Pyhän Annan ritarikunnan toisen luokan ritarimerkki 26. elokuuta 1814.

Koti- ja virkapaikan välisestä matkustamisesta tuli olennainen osa Sattlerin elämää. Se koitui myös Sattlerin kohtaloksi, sillä todennäköisesti paluumatka Viipurista Turkuun helmikuussa 1815 oli osasyynä hänen sairastumiseensa ja kuolemaansa kolme kuukautta myöhemmin. Maaliskuussa hän ei enää kyennyt osallistumaan oikeusosaston istuntoihin, ja vakavaa sairautta osoittaa sekin, että oikeusosasto määräsi Sattlerille sijaisen. Toukokuun lopussa 1815 pidetyssä istunnossa pitkään sairastelleen kollegineuvos Carl Adolph Sattlerin todettiin kuolleen 12./24. toukokuuta 1815.⁴⁷

Carl Adolph Sattlerin henkilökuvan pääpiirteet

Elämäkertatutkimuksen keskeisenä tavoitteena on luonnehtia tutkittavan henkilön osuutta ja merkitystä niihin tapahtumiin, joihin hän osallistui. Tämä ei kuitenkaan riitä, sillä tutkimuksessa olisi myös yritettävä kuvata henkilön persoonallisuutta ja luonnetta. Lähteet asettavat tässä suhteessa monia rajoituksia, ja näin on myös Sattlerin kohdalla, sillä häneltä ei ole säilynyt esimerkiksi henkilökohtaisia päiväkirjoja tai kirjeitä.

Mutta eräiden lähteiden avulla on mahdollista arvioida ainakin hänen taloudenpitoaan ja asemaansa tuomarina.

Sattlerin kuoltua hänen puolisonsa Sofia Lilius teki keisarille anomuksen leskeneläkkeestä, johon liitettiin kopio kollegineuvoksen perukirjasta, josta selviävät kollegineuvoksen varallisuus, kiinteä omaisuus ja velat. Sattler omisti neljä maatilaa, joista kolme oli vuokrattu lampuodeille, ja perhe asui yhdellä eli Alasommen Ramsissa. Jalometalleja pesässä ei kultaisen taskukellon ja sormuksen sekä pienhopeaesineistön lisäksi ollut. Käteisiä varoja oli lähes 1 800 ruplaa ja velkoja 650 ruplaa, joten jaettavaksi jäi noin 1 150 ruplaa. Pesän varallisuus osoittaa, että taloudellisissa toimissaan Sattler oli ollut maltillinen ja suunnitelmallinen. Hänellä ei ollut käteisiä varojaan suurempia velkoja. Olenasta on myös se, että Sattler oli sijoittanut varallisuutensa kiinteään omaisuuteen eli maatiloihin, joiden vuotuista vuokratuottoa oli pidettävä suhteellisen varmana tulonlähteenä.⁴⁸

Sattlerilla oli myös kirjoja, joita ei kuitenkaan perukirjassa tarkemmin yksilöity. Joukossa oli runsaasti erityisesti juridista kirjallisuutta, mikä viittaa siihen, että hän käytti viranhoidossaan omia kirjojaan. Toisaalta mukana oli myös jonkin verran teologista kirjallisuutta, joten Sattler saattoi olla kiinnostunut uskonnollisista kysymyksistä. Voi olla, että osa niistä oli peräisin myös hänen ensimmäisen vaimonsa Sofia Christina Couperin isältä Viipurin saksalaisen seurakunnan kirkkoherralta Carl Gustaf Couperilta (k. 1779). Sen sijaan on huomattava, ettei Sattlerilla ainakaan perukirjan mukaan ollut lyriikkaa tai kaunokirjallisuutta, mikä olisi viitannut hänen olevan kiinnostunut 1700-luvun valistusaatteista tai vuosisadan vaihteen romantiikasta ja uushumanismista. Perukirjan mukaan Sattlerin kirjasto annettiin hänen vävyllleen Erik Gabriel Melartinille.⁴⁹

Tietoja hänen tuomarinroolistaan on niin ikään säilynyt vain vähän. Edellä mainitun G. M. Armfeltin luonnehdinnan tueksi on löytynyt vain myöhemmän Helsingin Keisarikunnan Aleksanterin yliopiston venäjän kielen ja kirjallisuuden professorin Matthias Akianderin lausahdus Sattlerista tämän lesken Sofia Liliuksen hautajaisissa Viipurissa joulukuussa 1851. Akiander kuvasi kollegineuvos Sattleria hyvänä ja oikeamielisenä tuomarina, joka tuomitsi ankarasti rikoksen tietoisesti tehneitä, mutta niitä, jotka olivat hairahtuneet rikoksen polulle, hän tyytyi nuhtelemaan isällisesti. Vaikka kyseessä olivatkin lohdutuksen sanat sureville omaisille, niistä saadaan yhdessä Armfeltin lausunnon ja koko Sattlerin nousevan virkakarriäärin kanssa kirkas kuva pätevästä, taitavasta ja oikeamielisestä tuomarista.⁵⁰

Sattlerin valoisaa luonnetta kuvaa hyvin myös hänen kirjoittamansa runo rouva Christina Grefwen muistokirjaan Viipurissa 17. helmikuuta 1789. Muistokirjat olivat oikeastaan eräänlaisia vieraskirjoja, joihin ystävät piirsivät vinjettejä ja karikatyyrisiä henkilöhahmoja ja kirjoittivat joko antiikin auktoreiden lentäviä lauseita, itse keksimiään runonpätkiä, onnentoivotuksia tai uskonnollisviritteisiä lohdutuksen sanoja. Kirjaa saatettiin pitää mukana, kun lähdettiin esimerkiksi matkalle, eikä ystäviä ollut mahdollista nähdä pitkään aikaan. Kaikessa juhlallisuudessaan tämä muistoruno kertonee niistä elämänarvoista, jotka olivat tärkeitä myös kollegineuvos Carl Adolph Sattlerin elämässä.

*"Freundlichkeit in allen Minne,
Eifer, jederman(n) zu dienen,
Edelmuth, Verschwingenheit,
Menschenliebe, Zartlichkeit,
Jede Tugend ist dir eigen,
Jede hast du dir gewählt,
Und kein Lästrer kann mir zeigen
daß dir auch nur eine fehlt."*⁵¹

LÄHDEVIITTEET

- 1 Ragnar Rosén, 'Renner, Arvid', *Kansallinen elämäkerrasto IV* (Porvoo 1932), s. 477-478.
- 2 Ragnar Rosén, 'Langell, Fredrik', *Kansallinen elämäkerrasto III* (Porvoo 1930), s. 362-364.
- 3 Yrjö Blomstedt, 'Vanha Suomi ja Suomen suuriruhtinaskunta', *Kahden Kruunun alla, Kymijoki rajana 1743-1811* (Kouvola 1992), s. 139.
- 4 Ragnar Rosén, 'Lagmän, häradshövdingar och vicehäradshövdingar i Gamla Finland', *Suomen Sukututkimusseuran vuosikirja VIII* (Helsinki 1924), s. 267; Håkon Holmberg, *Suomen tuomiokunnat ja kihlakunnantuomarit* (Helsinki 1959), s. 105. Rosénin ja Holmbergin mukaan isän nimi oli Carl Gustaf. Asiakirjoissa mainitaan Carl Johan.
- 5 Jyrki Paaskoski, *Kollegineuvos C. A. Sattlerin suku*, julkaisematon käsikirjoitus, kirjoittajan hallussa.
- 6 Ibid.
- 7 Jaakkiman rippikirja ei kuitenkaan tunne Sattlereita.
- 8 Jyrki Paaskoski, *Vanhan Suomen lahjoitusmaat 1710-1826*, *Bibliotheca Historica* 24 (Helsinki 1997), s. 78-79, 101, 283; Viipurin kuvernementin väestöluettelo v. 1754, Jaakkima, Parikkala ja Kurkijoki, s. 655v, 671v, 698 ja 699v, 10 081b, KA. Papiston laatiman väestöluettelon tietoja on pidettävä poikkeuksellisen tarkkoina, sillä luetteloon kirjattiin kaikki asukkaat ikään ja sukupuoleen katsomatta.
- 9 Vilh. Lagus, *Åbo Akademis studentmatrikel*, SSLS XI,4 (Helsingfors 1892), s. 153; Sulo Haltsonen, *Viipurilaisen osakunnan nimikirja, I* (Helsinki 1968), s. 118; Paaskoski, *Kollegineuvos C. A. Sattlerin suku*.
- 10 Lagus 1892, s. 175-176; Haltsonen 1968, s. 126.
- 11 John Strömberg, *Studenter, nationer och universitet, Studenternas härkomst och levnadsbarn vid Akademien i Åbo 1640-1808*, SSLSF 601 (Ekenäs 1996), s. 105-109.
- 12 Birgit Lunelund-Gröönroos, *Matriculum Gymnasii Borgoensis 1725-1809*, SSJ XVII (Helsinki 1946); Jorma Vallinkoski, *Turun akatemiaan pyrkineiden ylioppilaiden todistukset 1645, 1725-1828*, Helsingin yliopiston kirjaston monistesarja 9 (Helsinki 1974).
- 13 Matti Klinge, 'Viipurin kulttuuritraditiosta', *Ikuinen Viipuri, ajankuvia seitsemältä vuosisadalta, Kaukomieli XV* (Keuruu 1993), s. 40.
- 14 Strömberg 1996, s. 77, tabell 6. Todellisuudessa luku on tätäkin suurempi, sillä Strömbergin tilastosta puuttuvat Savonlinnan, Sortavalan ja Käkisalmen seuduilta kotoisin olevat ylioppilaat.
- 15 Turun Akatemian konsistorin pöytäkirja 30.4. 1767, § 9, s. 273, AKA:21, HYK; Lagus 1892, s. 124.
- 16 *Uppsala Universitets matrikel*, n:o 12, 1760-1770, *Uppsala Universitets Årsskrift* 1927, s. 138.
- 17 Lagus 1892, s. 124.
- 18 Sulo Haltsonen, 'Samuel Alopaeus (1721-93)', *Karjalainen elämäkerrasto* (Porvoo 1961), s. 54-59.
- 19 Rosén 1924, s. 262-263; Holmberg 1959, s. 52.
- 20 Simo Heininen & Markku Heikkilä, *Suomen kirkkohistoria* (Helsinki 1996), s. 157.
- 21 Holmberg 1959, s. 51-55.
- 22 Erik Amburger, *Geschichte der Behördenorganisation Russlands von Peter dem Grossen bis 1917*, *Studien zur Geschichte Ost Europas X* (Leiden 1966), s. 174-175.
- 23 Holmberg 1959, s. 105.
- 24 Ilmoitus C. A. Sattlerin nimityksestä Viipurin kriminaalibunaalin asessoriksi 26.2. 1784, Viipurin kriminaalibunaalin päätösluettelo n:o 3/1784, sivunumeroimaton, Vanhan Suomen tuomioistuinten asiakirjoja käskynhaltijakaudelta, n:o 21, (KA). Asiakirja sisältää selvityksen Sattlerin siihenastisesta karriääristä.
- 25 Paaskoski, *Kollegineuvos C. A. Sattlerin suku*.
- 26 Paaskoski, *Kollegineuvos C. A. Sattlerin suku*; Paaskoski 1997, s. 290.
- 27 V. Grigorjev, *Reforma mestnago upravlenija pri Jekaterine* (Sankt Peterburg 1910), s. 100-101, 179-184.
- 28 Grigorjev 1910, 237, 240; Isabel De Madriaga, *Russia in the Age of Catherine the Great* (New Haven 1981), 299; John P. LeDonne, *Ruling Russia, Politics and Administration in the Age of Absolutism* (New Jersey 1984), s. 158-159; Roger Bartlett, 'Catherine II's Draft Charter

- to the State Peasantry', *Canadian-American Slavic Studies*, 23, n:o 1/1989, s. 36-57.
- 29 Grigorjev 1910, s. 234-236; LeDonne 1984, s. 160.
 - 30 Jyrki Paaskoski, 'Viipuri Vanhan Suomen paikallishallinnon ja oikeudenhoidon keskuksena 1710-1812', *Ikuinen Viipuri, Kaukomieli XV* (Keuruu 1993), s. 84.
 - 31 Viipurin käskynhaltijakunnan menosääntö 26.7.1783, Painettuja asetuksia, ohjesääntöjä ja julistuksia, Vanha Suomi, MMA(=Mikkelin maakunta-arkisto); F. P. von Knorring, *Gamla Finland eller Det fornda Wiborgska Gouvernementet* (Åbo 1833), s. 150.
 - 32 C. A. Sattlerin ansioluettelo, Kriminaalitribunaalin päätösluettelo, n:o 3/1784, KA; Holmberg 1959, s. 105.
 - 33 Kriminaalitribunaalin päätösluettelot v. 1784, Vanhan Suomen tuomioistuinten asiakirjoja käskynhaltijakaudelta 1784-1796, n:ot 1-2, KA.
 - 34 Ks. ns. G. A. Dahlin kokoelman luetteloa (n:o 357) Kansallisarkistossa; Grigorjev 1910, 246-256; LeDonne 1984, 161-162; Paaskoski 1997, s. 252-253, 280.
 - 35 Roderick E. McGrew, *Paul I of Russia* (Clarendon Press, Oxford 1992), s. 220-222.
 - 36 Alaluku perustuu edellä mainittuun painamattomaan tutkimukseen *Kollegineuvos C. A. Sattlerin suku*, ellei toisin mainita.
 - 37 John L. Keep, *Soldiers of the Tsar, Army and Society in Russia 1462-1874* (Clarendon Press, Oxford 1985), s. 338; Kenraali Fedor Sattlerin kuolemasta ks. Helsingfors Dagblad 12.11.1876.
 - 38 Jyrki Paaskoski, 'G. M. Armfelt och Gamla Finland', *HTF* 1997, s. 301-317.
 - 39 Hans Kejserliga Maj:ts Nådiga Kungörelse angående Wiborgska Gouvernementets införlifwande med Stor=Furstendömet Finland 11. (23.) 12.1811, art. 3; Elof Tegnér, *Gustaf Mauritz Armfelt, III* (Stockholm 1887), s. 332.
 - 40 Rosén 1924, s. 272.
 - 41 Kenraalikuvernööri Fabian Steinheil Aleksanteri I:lle 12.1. 1812, VSV 6 GG 1812, KA.
 - 42 G. M. Armfeltin esittelynootti, sama akti kuin edellä.
 - 43 Sattlerin nimitys 31.1. 1812, puhtaaksikirjoitetut kirjekonseptit n:o 146/1812, Da 2, VSV, KA.
 - 44 Turun kaupungin henkikirjat v. 1813, T 5; v. 1814, T 6, KA; Oscar Nikula, *Turun kaupungin historia 1721-1809, II* (Turku 1971), s. 585.
 - 45 Hallituskonseljin oikeusosaston ptk. 15.4.1812, s. 691, Ca 4, KA.
 - 46 Hallituskonseljin oikeusosaston ptk 1812-1815, Ca 4-10, KA.
 - 47 Hallituskonseljin oikeusosaston ptk 10.4. ja 23.5. 1815, Ca 10, KA.
 - 48 Perukirja kollegineuvos Carl Adolph Sattlerin jälkeensä jääneestä omaisuudesta 16.8.1815, C. A. Sattlerin lesken Sofia Liliuksen eläkeanomus keisarille, VSV 26 GG 1816, KA.
 - 49 Ibid.
 - 50 Matthias Akianderin siunaus- ja muistopuhe Sofia Dorothea Sattlerin hautajaisissa joulukuussa 1851, M. Akianderin kokoelma, Coll. 6.3, HYK.
 - 51 C. A. Sattlerin runo Christina Grefwen muistokirjassa, Viipuri, D IV 46, HYK.